

Grijze dolfijnen / Foto Karin Hartman

Interview met dolfijnenonderzoekster Karin Hartman

Risso's op de Azoren

“Daar. Links! De achterste komt als eerste op. Zie je die horizontale streep aan de achterkant van de vin en de dwarsstrepen daar onder? Dat is Chicco. Die daarnaast is Rolo ..., en daar komt de rest van de S5-clan op.” Enthousiast voorziet Karin Hartman het opduiken van een vijftal grijze dolfijnen naast de nauwelijks grotere boot van commentaar. Wij bevinden ons op de Azoren, op zee, in de baai van Ribeiras ten zuiden van Pico, en volgen deze groep om foto's te maken van de rugvinnen. Karin doet dit al jaren. Als de dieren uit het zicht zijn verdwenen, vertelt zij waarom.

Door Steve Geelhoed

Hoe raakt een Nederlandse vormgeefster verzeild op de Azoren om onderzoek te doen aan een dolfijn?

In een notendop: in 1997 werden mijn

toenmalige vriend en ik tijdens een vakantie verliefd op de Azoren. Twee jaar later hebben wij een busje volgeladen en zijn wij vanuit Portugal met de boot naar de Azo-

ren gegaan. Op Pico hebben wij toen een bouwval opgeknapt en zijn wij met de eerste observaties begonnen. Wat later hebben wij de Stichting Nova Atlantis

opgericht om ons werk beter te kunnen structureren. De Stichting richt zich niet alleen op grijze dolfijnen, of korter gezegd risso's (naar de Engelse naam), maar op alle walvisachtigen in de zee ten zuiden van Pico. Maar het risso-project is wel het meest intensieve project. Door het voorkomen van de verschillende soorten aan omgevingsfactoren te koppelen, probeert Nova Atlantis een habitatmodel op te stellen. Ook bestuderen we de invloed van commerciële activiteiten op walvisachtigen. Dat laatste richt zich vooral op de invloed van het toerisme. Kortom, meer dan genoeg te doen.

Waarom grijze dolfijnen? Zo'n diep dinkende dolfijn is niet de meest voor de hand liggende soort om onderzoek aan te doen. Zeker, maar dat maakt risso's op Pico zo interessant. Risso's zijn normaal gesproken erg moeilijk te onderzoeken. Maar op Pico is vlakbij de kust de zee al snel een kilometer diep. Daardoor komt een diepzee pijlinktvis, een Lula, hier relatief dicht onder de kust voor. Deze Lula is een belangrijke voedselbron voor risso's en andere soorten als griend en potvis. Juist op Pico kan je grijze dolfijnen daarom uitstekend vanaf land observeren en is het bovendien logistiek ook goed mogelijk om ze met een boot op zee te volgen. Toen wij met het onderzoek begonnen, was deze soort al op de Rode Lijst van de IUCN als "Data Deficient" geclassificeerd. Met andere woorden: gegevens over aantallen, ecologie, sociale structuur en dergelijke

waren hard nodig. Tegenwoordig is er meer bekend, maar gegevens over bijvoorbeeld bedreigingen en aantalsontwikkelingen ontbreken nog steeds.

Een uitstekende reden om onderzoek te doen. Hoe voeren jullie onderzoek uit, en waar richt het zich op?

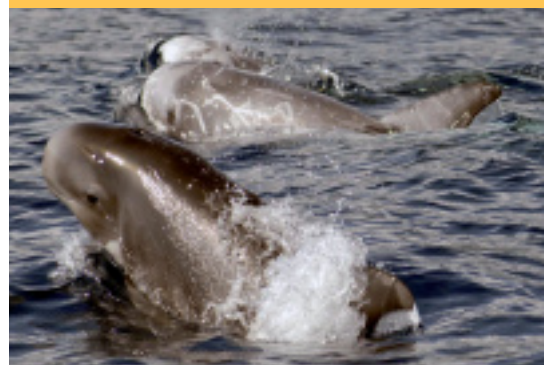
In feite maken wij gebruik van de traditionele manier om op de Azoren op potvissen te jagen: vanaf land de dieren op zee lokaliseren en er vervolgens een boot heen loodsen. In ons geval om ze dan te volgen om aanvullende informatie te verzamelen. De basis van ons onderzoek bestaat uit foto-identificatie. Individuele grijze dolfijnen zijn te herkennen aan hun rugvin die door littekens, inkepingen en in mindere mate ook door de vorm bij ieder exemplaar uniek is. Bij iedere ontmoeting op zee proberen wij daarom alle dieren en vooral hun vinnen te fotograferen, zodat wij naderhand kunnen bepalen welke individuen aanwezig waren. In de loop der jaren hebben wij zo een catalogus met foto's van rugvinnen van 1102 dieren opgebouwd. Daarnaast doen wij gedragsstudies door dieren intensief te volgen, het zogenaamde focal animal sampling. Dit houdt in dat er precies wordt bijgehouden wanneer een dier bijvoorbeeld ademhaalt, naast welk ander individu het zwemt, aan welke kant, en met welk tempo.

Hebben risso's – net als andere zeezoogdieren – een ingewikkelde sociale structuur?

Grijze dolfijn

De grijze dolfijn is een beetje een buitenbeentje onder de dolfijnen. Jonge dieren zijn egaal donker gekleurd. Met toenemende leeftijd neemt het aantal littekens en kras-sen op de huid toe, waardoor oudere grijze dolfijnen een gemarmerd tot bijna wit uiterlijk hebben. Met hun stompe snuit, hoge rugvin en door littekens gehavende huid zijn de oudere dieren dan ook een onmiskenbare verschijning.

De grijze dolfijn komt wereldwijd voor van tropische tot gematigde streken, vooral in diepere wateren. Wil je hem in Europa zien, dan moet je een pelagische boottocht maken in bijvoorbeeld de Golf van Biskaje of de westelijke Middellandse Zee. Dichter bij land is de kans op een ontmoeting in Europa het grootst rond de Schotse Hebriden, maar de Azoren zijn ongetwijfeld de beste plek om deze soort vanaf land te zien. In de zuidelijke Noordzee is het een dwaalgast die alleen bekend is van een handvol strandingen (zie Zoogdier 20:2 pp 21-23).

Kalf grijze dolfijn / Foto Karin Hartman

Karin Hartman

Karin Hartman werd in 1974 in Amsterdam geboren. Zij studeerde illustratieve en grafische vormgeving in Amsterdam en Utrecht. In 2002 richtte zij met Arthur Hendriks de Stichting Nova Atlantis op om onderzoek te doen naar walvisachtigen, met name grijze dolfijnen. In 2009 werd zij als promovendus toegelaten op de Universiteit van de Azoren, afdeling mariene biologie. Haar promotieonderzoek concentreert zich op de ecologie en het sociale leven van de grijze dolfijnen rondom Pico. Karin woont op Pico, boven het Risso's Research Centre, dat uitzicht biedt op de baai van Ribeiras, haar belangrijkste studiegebied.

Ja, wij hebben ontdekt dat risso's een heel aparte sociale structuur hebben. Ze komen rond Pico namelijk in kleine vaste groepjes voor. Deze clusterpods trekken al jaren samen op. Subadulte dieren, volwassen vrouwtjes en volwassen mannetjes hebben ieder hun eigen pods, die lijken te bestaan uit generatiegenoten. Zo zijn er onder de volwassen mannen groepen die alleen bestaan uit oudere, dominante bullen, zoals de S5-clan. Het lijkt er op dat deze dominante bullen rijke voedselgebieden 'bewaken'. Die voedselgebieden trekken vrouwtjes aan, waardoor dominante mannetjes de mogelijkheid krijgen om met die vrouwtjes te paren. Denken we. De samenwerking tussen mannelijke groepsleden gaat zo ver, dat ze andere pods op afstand proberen te houden om een groepslid een kans te geven te paren. Wij denken dat de groepsleden familie van elkaar zijn. Om dit te onderzoeken zijn wij begin 2009 begonnen met het verzamelen van huidmonsters om DNA-analyses te laten doen.

Heeft jullie onderzoek ook nog een achterliggend doel?

Uiteraard. Het uiteindelijke doel is de bescherming van de soort. Te denken valt aan twee beschermingsmaatregelen. Om te beginnen zou de risso op de IUCN-lijst van walvisachtigen gezet moeten worden waarmee niet meer mag worden gezwommen, net als bijvoorbeeld al voor de Indi-

sche griend het geval is.

Een andere maatregel is het instellen van een zeereservaat waarbinnen strikte regels gelden voor de bescherming van de fauna. Volgens ook hier geldende EU wetten regelgeving, waaronder de Habitatrichtlijn, is het mogelijk om belangrijke gebieden een beschermde status te geven. Zo zou de baai van Ribeiras kunnen worden uitgeroepen tot Marine Protected Area.

'Als mensen niet meer mogen zwemmen met de dieren, zou dat al een hele hoop stress voor de dolfijnen schelen!'

Lijkt me een lange weg om tot een zo'n MPA te komen?

Een eerste stap daarbij is het aantonen dat de baai van Ribeiras als belangrijk paaren kraamgebied voor risso's fungeert. Wij zijn nu bezig met een publicatie waarin aangetoond wordt dat de baai een vaste populatie risso's herbergt. Van alle ooit in het gebied geïdentificeerde dolfijnen is minstens twintig procent resident. Minstens, want door het slechtere weer in het winterhalfjaar is het aantal 'zeedagen' in die periode beperkt. Daardoor is de kans dan alle dieren terug te vinden kleiner dan in de zomer. In de zomer is er wel een piek in het aantal moeders met kalfjes die dan in de baai aanwezig zijn.

En die piek valt in het toeristische hoogseizoen. Hoe schadelijk is dat?

Wat wij zien is dat de dieren hier hun tijd en energie hard nodig hebben om voedsel te zoeken en hun jongen groot te brengen. Als er steeds maar weer boten door de groepen heen varen en dicht naar de dieren toegaan, geeft dat verstoring van het natuurlijke gedrag. Als mensen met de dieren willen zwemmen, moet je als whale-watch bedrijf je klanten heel dicht bij een groep in zee laten, willen ze onder

water iets zien. Hiervan zijn de invloeden op de risso's zichtbaar. Wij hebben ontdekt dat zij hun rustpatronen in de zomermaanden verleggen van de ochtend naar de middagen, als de commerciële boten voor de lunchpauze

weer in de haven liggen. Uiteindelijk heeft dit soort verstoring op de langere termijn invloed op de populatie. Als mensen niet meer mogen zwemmen met de dieren zou dat al een hele hoop stress voor de dolfijnen schelen!

Tot slot. Kunnen de lezers van Zoogdier een steentje bijdragen aan het onderzoek?

[Met een brede grijns] Ja, dat kan. Financiële steun is natuurlijk altijd welkom. Ook kunnen mensen zich op onze website aanmelden voor onze digitale nieuwsbrief. En voor de fanatieke Zoogdierlezers is het misschien interessant om mee te doen met een van onze onderzoeksweken, waarbij je – tegen betaling – meedraait met het onderzoek. Maar ik wil dit interview niet misbruiken om reclame te maken. Daarom sluit ik af met iets verantwoord: biologiestudenten die hier hun veldwerkstage willen doen, zijn altijd welkom. En wie wil nou geen studiepunten verdienen met het observeren van dolfijnen?

Grijze dolfijn / Foto Karin Hartman

Verder lezen?

- Website Nova Atlantis <http://www.nova-atlantia.info/www.nova-atlantia.info>

- Hartman, K.L., F. Visser & A.J.E. Hendriks. 2008. Social structure of Risso's dolphins (*Grampus griseus*) at the Azores: a stratified community based on highly associated social units. *Canadian Journal of Zoology* 86: 294-306.